

УДК: 352:342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.21>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЯХ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Лялюк О.Ю.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державного будівництва
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-1214-0580
e-mail: o.yu.lyalyuk@nlu.edu.ua*

Бухова Д.М.,
*студентка 1 курсу магістратури
факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
e-mail: d.m.buhova@nlu.edu.ua*

Лялюк О.Ю., Бухова Д.М. Проблеми правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення соціальної політики на місцях щодо внутрішньо переміщених осіб.

Соціальні проблеми та пошук шляхів їхнього вирішення є безумовним супутником розвитку сучасного суспільства та держави. Соціальна політика є частиною внутрішньої політики держави та являє собою систему заходів, спрямованих на забезпечення добробуту населення, захист соціально вразливих груп, регулювання ринку праці, доступу до освіти, охорони здоров'я, поліпшення житлових умов та інших важливих соціальних аспектів. Внаслідок реформи децентралізації та постійного зростання важливості діяльності органів місцевого самоврядування соціальна політика стала одним із ключових напрямків їх роботи.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році призвело до безпрецедентного збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб. Вимушено покинувши рідні домівки, зазначені особи потребують особливої уваги з боку органів місцевого самоврядування на територіях, куди вони перемістились. Основними потребами внутрішньо переміщених осіб, які необхідно забезпечувати, є доступ до житла, право на соціальну допомогу, освіту, медичні послуги, працевлаштування тощо. В контексті децентралізації влади значна частина повноважень в зазначеній сфері належить органам місцевого самоврядування. Правове регулювання соціальної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні ґрунтується на поєднанні норм Конституції та законів України, а також міжнародних зобов'язань, які Україна взяла на себе. Проте ефективність реалізації цих норм на практиці значною мірою залежить від чіткості нормативно-правової бази, достатнього фінансового забезпечення та належної організації діяльності відповідальних органів, в тому числі й органів місцевого самоврядування.

Враховуючи масштаб наявних проблем, актуальним є розроблення комплексного підходу, який включав би внесення змін до законодавства щодо чіткого визначення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, вдосконалення механізмів взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, а також створення ефективної системи підтримки ВПО через соціальні програми та житлові ініціативи.

Ключові слова: міське самоврядування; органи місцевого самоврядування, соціальна політика, внутрішньо переміщені особи, соціальні програми.

Lialiuk O.Y., Bukhova D.M. Problems of legal regulation of local self-government bodies activities in the field of social policy implementation for internally displaced persons.

Social issues and the search for solutions are an inevitable aspect of modern society and the state. Social policy is a part of the internal policy of the state and represents a system of measures aimed at ensuring the well-being of the population, protecting socially vulnerable groups, regulating the labor market, access to education and healthcare, improving housing conditions, and addressing other important social aspects. As a result of decentralization reform and the growing importance of local self-government bodies, social policy has become one of the key areas of their work.

The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in 2022 led to an unprecedented increase in the number of internally displaced persons (IDPs). Having been forced to leave their homes, these individuals require special attention from local self-government bodies in the territories to which they have relocated. The primary needs of IDPs include access to housing, social assistance, education, medical services, employment, and more. In the context of power decentralization, a significant part of the authority in this area belongs to local self-government bodies. The legal regulation of social policy regarding IDPs in Ukraine is based on a combination of the norms of the Constitution and laws of Ukraine, as well as international obligations undertaken by the state. However, the effectiveness of implementing these norms in practice largely depends on the clarity of the regulatory framework, sufficient financial support, and the proper organization of the activities of responsible bodies, including local self-government.

Given the scale of existing challenges, it is relevant to develop a comprehensive approach that would include amendments to legislation for the clear definition of local self-government bodies' powers in the field of social protection of IDPs, improvement of interaction mechanisms between state authorities, local self-government bodies, and civil society organizations, as well as the creation of an effective support system for IDPs through social programs and housing initiatives.

Key words: local self-government, local self-government bodies, social policy, internally displaced persons, social programs.

Постановка проблеми. З початком повномасштабної війни в Україні значно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, що своєю чергою загострило питання ефективності функціонування органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту. За умов децентралізації влади саме на місцеві громади покладається значна кількість соціальних функцій, однак недосконалість в законодавчому регулюванні, обмежені фінансові ресурси громад, а також складності у взаємодії з волонтерськими та громадськими організаціями ускладнюють реалізацію цілісної соціальної політики.

Метою статті є аналіз проблем правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення соціальної політики на місцях щодо внутрішньо переміщених осіб та пошук шляхів підвищення ефективності функціонування органів місцевого самоврядування в умовах нових соціальних викликів.

Стан опрацювання проблематики. Питанням правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування у сфері соціальної політики присвячували свої роботи такі українські науковці, як Чиркін А.С., Купрійчук В.М., Вензель В.Т., Євсєєва О.О. та інші. Водночас, комплексне дослідження саме проблем правового регулювання взаємодії органів місцевого самоврядування з ВПО у контексті соціальної політики в умовах війни й післявоєнного відновлення залишається дуже актуальним та потребує додаткових досліджень.

Виклад основного матеріалу. У ст. 1 Конституції України зазначено, що Україна є державою соціальною [1]. Цей термін можна тлумачити як такий, що означає спрямованість зусиль країни на забезпечення добробуту громадян, конституційне закріплення основних принципів соціальної політики та їх подальше впровадження.

Проголошуючи Україну соціальною державою, Основний Закон закріплює низку фундаментальних положень щодо права на соціальний захист; права на житло; права на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло; права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; права на освіту тощо [1]. У зв'язку з цим, соціальна політика стає важливою частиною внутрішньої політики держави й охоплює комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня життя населення, підтримку найуразливіших категорій громадян, забезпечення доступності базових соціальних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, житло тощо.

Сьогодні соціальна політика в нашій державі реалізується багатьма публічно-владними інституціями на центральному рівні виконавчої влади, зокрема, Міністерством соціальної політики України, Пенсійним фондом України та його територіальними органами, Національною соціальною сервісною службою України та її територіальними органами тощо, а також органами місцевого самоврядування.

Внаслідок реформи децентралізації влади та постійного зростання важливості діяльності органів місцевого самоврядування (далі – ОМС), соціальна політика стала одним із ключових напрямків їх роботи. Наближеність ОМС до місцевого населення, розуміння його основних потреб та особливостей певних територій дозволяє зазначеним органам більш ефективно реалізовувати соціальну політику, враховуючи місцеві особливості, економічний потенціал громади та актуальні соціальні виклики.

Місцева соціальна політика базується на загальнодержавних соціальних засадах і реалізується у тісній взаємодії з органами державної влади. Вона адаптує методи та інструменти досягнення соціальних цілей відповідно до специфіки й ресурсних можливостей конкретних територіальних громад. Органи місцевого самоврядування, співпрацюючи з органами державної влади, відіграють ключову роль у створенні умов для гідного рівня життя мешканців відповідних громад. В цьому свій прояв знаходить соціальна функція ОМС [2].

Повномасштабна агресія російської федерації проти України у 2022 році зумовила стрімке зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО): за даними ООН 5,3 мільйона осіб стали ВПО в межах України [3]. Змушені залишити власні домівки, громадяни опинились у складних життєвих обставинах і потребують посиленої уваги з боку органів місцевого самоврядування у громадах, куди вони перемістились. Найактуальнішими питаннями для ВПО є забезпечення житлом, доступ до соціальних послуг, медичної допомоги, освіти, можливостей для працевлаштування тощо. В умовах децентралізації влади реалізація багатьох із цих функцій є відповідальністю саме ОМС.

В аспекті вищезазначеного, актуальною стає проблема правового регулювання діяльності ОМС у сфері забезпечення соціальної політики на місцях щодо внутрішньо переміщених осіб, яка має бути направлена на поліпшення рівня життя ВПО.

До правової основи соціальної політики щодо ВПО слід віднести національні та міжнародні нормативно-правові акти. Це, безумовно, положення Конституції України, що гарантують рівність всіх громадян та неможливість існування привілеїв чи обмежень залежно від місця проживання, а також право на вільне пересування та вільний вибір місця проживання, право на житло, право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї та інші [1].

Важливими є приписи Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», що надають визначення поняттю внутрішньо переміщеної особи, закріплюють основні гарантії та права ВПО, правила їхнього обліку та реєстрації, повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування тощо [4]. Варто навести Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», оскільки в ньому визначені повноваження ОМС, в тому числі й у сфері соціального захисту населення [5].

Крім того, правову основу в цій сфері складають акти Кабінету Міністрів України, зокрема, «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19.03.2022 р. № 333, «Деякі питання надання державної підтримки внутрішньо переміщеним особам» від 31.12.2024 р. № 1544, «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20.03.2022 р. № 332 [6; 7; 8].

Систему міжнародних актів становлять положення Загальної декларації прав людини, Конвенції про статус біженців 1951 р. та Протокол 1967 р. до неї, Керівних принципів Організації Об'єднаних Націй щодо внутрішнього переміщення [9; 10; 11; 12].

Отже, сьогодні правове регулювання соціальної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні базується на поєднанні норм Конституції, законів України та деяких міжнародних договорів та конвенцій. Проте реальна ефективність реалізації цих норм багато в чому залежить від чіткості викладення змісту правових норм, належного фінансування та ефективної організації роботи органів, відповідальних за виконання цих правил поведінки, зокрема органів місцевого самоврядування.

Статтею 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціального захисту населення,

які складаються з власних та делегованих повноважень. Так, до власних повноважень законодавець відносить встановлення за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення [4]. Таке повноваження є важливим механізмом посилення соціального захисту на місцевому рівні, оскільки дозволяє ОМС адаптувати соціальну політику відповідно до реальних потреб жителів. Це може бути матеріальна допомога на вирішення соціально-побутових питань сімей загиблих (померлих) Захисників України або для осіб, житло яких було пошкоджене внаслідок війни, цільова матеріальна допомога для проведення лікування, додаткові виплати особам з інвалідністю, ветеранам, багатодітним сім'ям тощо.

Для громад, які прийняли до себе велику кількість ВПО зазначене повноваження набуває особливого значення. В умовах, коли органи державної влади не завжди в змозі оперативно забезпечити всі потреби переміщених осіб, саме ОМС стають основними суб'єктами реалізації соціальної політики на місцях. За рахунок власних ресурсів та благодійної допомоги ОМС можуть надавати одноразову чи регулярну грошову допомогу, забезпечувати предметами першої потреби або покривати витрат на проживання. Водночас не всі громади мають достатні кошти для фінансування додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення, що створює нерівність у доступі до соціального захисту залежно від економічного стану громади. Крім того, відсутність чітких правових інструментів для ефективної взаємодії ОМС із благодійними організаціями може обмежувати можливості додаткового фінансування.

Суттєвою проблемою, на наш погляд, є той факт, що в аналізованій вище ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» відсутні чіткі повноваження, які стосуються конкретно ВПО. Наприклад, п. 2 п. «а» ч. 1 ст. 34 цього Закону наділяє ОМС повноваженнями вирішувати питання про подання допомоги особам з інвалідністю, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих (померлих або визнаних такими, що пропали безвісти) військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас (крім військовослужбовців строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу) або відставку, особам з інвалідністю з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних жилих будинків, проведенні капітального ремонту житла, у придбанні будівельних матеріалів; відведення зазначеним особам у першочерговому порядку земельних ділянок для індивідуального будівництва, садівництва та городництва [4]. ВПО в цьому переліку не передбачені. На наш погляд, така ситуація викликана тим, що ВПО розглядаються як тимчасове явище в державі. Водночас, невизначеність із завершенням війни, вимагає більш детального врегулювання питань їх соціального захисту. У зв'язку з цим, пропонуємо включити у зміст вказаної норми положення щодо внутрішньо переміщених осіб.

Водночас ч. 9 ст. 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» наділяє органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень можливістю формувати фонди житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, надавати у тимчасове безоплатне користування внутрішньо переміщеним особам з комунальної власності житлові приміщення, придатні для проживання, вирішувати питання щодо набуття відповідно до законодавства внутрішньо переміщеними особами за місцем їх фактичного перебування прав на земельну ділянку із земель комунальної власності.

Відсутність чітко закріплених повноважень щодо підтримки ВПО в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» може призводити до неоднакової практики прийняття рішень різними громадами, що спричиняє диспропорції в доступі до соціальної допомоги. Наприклад, у деяких громадах місцева влада запроваджує власні програми підтримки ВПО, використовуючи місцевий бюджет або залучаючи благодійні надходження, тоді як в інших – відсутність відповідного фінансування або нормативного регулювання стає перешкодою для надання належної підтримки.

Однак правова проблематика житлового забезпечення ВПО як напрямку соціальної політики не вичерпується лише відсутністю зазначеної категорії в ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Не менш актуальною є складність у забезпеченні самим житлом як таким.

У середині 2000-х рр. в Україні було закладено правові засади для функціонування двох типів житла: соціального (у вузькому значенні) та тимчасового. Соціальне житло призначене для забезпечення житловими умовами соціально вразливих груп населення, а тимчасове – для осіб, які з певних надзвичайних причин втратили свої домівки. Обидва типи житла можуть бути надані

громадянам, які відповідають визначеним критеріям, зокрема й ВПО, за умови взяття їх на спеціальний облік. Станом на початок 2021 р. в Україні функціонувало 1098 одиниць соціального житла (у вузькому сенсі) та 1997 одиниць тимчасового житла, частина з яких була орієнтована саме на ВПО. З початком повномасштабного вторгнення у 2022 р. органи місцевого самоврядування разом із громадськістю оперативно мобілізували наявні ресурси для надання місць тимчасового проживання внутрішньо переміщеним особам. Для цього використовувались різноманітні приміщення – заклади освіти, гуртожитки, будівлі органів влади та інші об'єкти. Організація такої допомоги на перших етапах мала децентралізований характер, проте з 1 вересня 2023 року було затверджено мінімальні державні стандарти щодо функціонування місць тимчасового розміщення – прийнято Постанову КМУ «Деякі питання функціонування місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» [13; 14].

Відповідальність за створення, облік, розподіл, утримання та управління соціальним житлом (у широкому сенсі) покладена на органи місцевого самоврядування. Завданням центральної влади є забезпечення правового регулювання, а також підтримка процесів створення та утримання такого житла. Окрему роль відіграють міжнародні організації й донори, які можуть долучатись до фінансування, технічної допомоги та встановлення прозорих процедур розподілу [13].

Однак на практиці для ОМС є низка викликів. Серед них – нечіткість регуляторних норм, складність дозвільних процедур, а також фінансові труднощі, які проявляються у відсутності стабільного фінансування, проблемах із залученням донорів, браку досвіду з управління грантовими проектами. Крім того, нестача кваліфікованого персоналу й фрагментарність відповідальності різних органів лише ускладнюють реалізацію житлової політики. До того ж, формування фондів житла для тимчасового проживання залежить від наявності відповідного житлового фонду, проте більшість територіальних громад, особливо у сільській місцевості, не мають достатньої кількості необхідних приміщень, тому тимчасове розміщення ВПО є лише короткостроковим розв'язанням проблеми. Водночас правові механізми придбання або будівництва нового житла за кошти місцевих бюджетів є недостатньо розвиненими та потребують детального регулювання на законодавчому рівні.

Ефективна співпраця між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями й благодійними фондами є надзвичайно важливою для реалізації соціальної політики щодо ВПО на місцях. Громадські організації та волонтерські ініціативи відіграють важливу роль у забезпеченні житлових потреб внутрішньо переміщених осіб, особливо у кризові періоди. Їхня участь охоплює широкий спектр діяльності: від оперативного реагування на запити про тимчасове розміщення до залучення гуманітарної допомоги, проведення ремонтних робіт, а також створення умов для тривалого проживання ВПО в громадах.

Взаємодія між ОМС та громадськими організаціями й благодійними фондами дозволяє об'єднати адміністративні та інфраструктурні ресурси місцевої влади з гнучкістю, експертністю й мобільністю громадських структур. Вона може проявлятися у формуванні спільних житлових програм, залученні зовнішнього фінансування (включаючи міжнародну донорську допомогу), участі у грантових конкурсах, а також у створенні місць тимчасового проживання з урахуванням відповідних стандартів. Підтримка волонтерських ініціатив має виходити за межі ситуативної співпраці й включати системну допомогу – як матеріальну, так і організаційну. Зокрема, це може бути надання приміщень для реалізації проектів, сприяння в логістиці, інформаційне забезпечення, консультативна підтримка, юридичне супроводження тощо. В контексті проблематики правового регулювання варто відзначити, що така співпраця більшою мірою здійснюється на основі меморандумів, угод, індивідуальних домовленостей, або в межах реалізації грантових проектів, що свідчить про відсутність системного правового механізму. З огляду на зазначене, вважаємо за необхідне здійснити нормативне закріплення мінімальних стандартів та процедур партнерства, яке б забезпечувало сталість, прозорість й правову визначеність у співпраці.

Висновки. Органи місцевого самоврядування відіграють критично важливу роль у формуванні та реалізації соціальної політики, особливо в умовах зростання кількості внутрішньо переміщених осіб внаслідок повномасштабної війни в Україні. В умовах децентралізації влади та посилення ролі територіальних громад саме на місцевий рівень покладено практичну реалізацію значної частини державної соціальної політики. Наявне правове регулювання соціальної політики органів місцевого самоврядування в частині забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб не повною мірою відповідає викликам сьогодення, є фрагментарним та непослідовним. Актуаль-

ним є розроблення комплексного підходу, який передбачає зміни законодавства, зокрема, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» з метою деталізації повноважень ОМС щодо забезпечення прав ВПО; створення окремого нормативного акту з метою регламентації порядку співпраці між ОМС та громадськими організаціями й благодійними фондами у сфері соціального (у тому числі житлового) забезпечення ВПО; посилення адміністративної спроможності місцевої влади у сфері управління соціальним житлом та надання соціальних послуг; нормативне закріплення стандартів прозорості, підзвітності та ефективності у реалізації соціальних, в тому числі й житлових програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.04.2025).
2. Чиркін А. Соціальна функція в діяльності органів місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 47. С. 371–383. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/837/800> (дата звернення: 06.04.2025).
3. Сааков В. ООН: Близько восьми мільйонів українців утекли від війни. *Deutsche Welle. КОН-ФЛІКТИ/УКРАЇНА*. 07.02.2023. URL: <https://www.dw.com/uk/oon-blizko-vosmi-miljoniv-ukrainciv-utekli-vid-vijni/a-64628526> (дата звернення: 06.04.2025).
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 06.04.2025).
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 06.04.2025).
6. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-п#n8> (дата звернення: 06.04.2025).
7. Деякі питання надання державної підтримки внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 р. № 1544. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2024-п#Text> (дата звернення: 06.04.2025).
8. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України 20.03.2022 р. № 332. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text> (дата звернення: 06.04.2025).
9. Загальна декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 06.04.2025).
10. Конвенція про статус біженців від 1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 06.04.2025).
11. Протокол щодо статусу біженців від 1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363#Text (дата звернення: 06.04.2025).
12. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни. *Омбудсман України*. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/kerivni-principi-oon-z-pitan-vnutrishnogo-peremishchennya-vseredini-krayini> (дата звернення: 06.04.2025).
13. Від тимчасового житла до сталих рішень: роль гуманітарних організацій у розвитку місцевих житлових програм. *Cedos*. 28.08.2024. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vid-tymchasovogo-zhytla-do-stalyh-rishen-rol-gumanitarnyh-organizacij-u-rozvytku-miscevyh-zhytlovyh-program/> (дата звернення: 06.04.2025).
14. Деякі питання функціонування місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 1.09.2023 р. № 930. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2023-п#Text> (дата звернення: 06.04.2025).